

Tabulka č. 8		Buteo buteo	Accipiter nisus	Accipiter gentilis	Circus cyaneus	Falco tinnunculus	Strix aluco	Asio otus	Asio flammeus	Aegolius funereus	Celkem
měření											
1985											
Štanc	3	2	3	1	3	69	4	1	86		
Bělka	13	5	2	1	1	3			25		
Hlaváč ml.		9		1	9	2			21		
Diviš						7			7		
Hájek	2	2			1				5		
Petera	2					2			4		
Čibák							1	1	3		
Ptáček		2							2		
Celkem	20	20	5	1	12	84	5	4	2	153	

HNÍZDNÍ BIOLOGIE LYSKY ČERNÉ /Fulica atra/ V OBLASTI BOHDANEČSKA

Ladislav ŠTANCL, Helga ŠTANCOVÁ

ÚVOD

Až do roku 1982 byla lyska černá /Fulica atra/ nejen nejhojnější chřástalovitý pták, ale i jeden z nejhojnější se vyskytujících ptáků na rybnících Bohdanečska a okolí. Počet hnízdicích ptáků každoročně značně kolísal, ale přesto se neustále zvyšoval. K tomuto roku činilo zvýšení asi 1/3 oproti původnímu stavu před rokem 1945. Udržela se dokonce i na velmi znečištěných vodách, kde již jiné druhy vodních ptáků dávno hnízdit přestaly. Výskyt botulismu nevynechal ani zdejší rybníky a tak na všech došlo v roce 1982 k hromadnému úhynu u všech druhů vodních ptáků, chřástalovité nevyjímaje a to pokračovalo i v roce 1983 a 1984. To mělo za následek, že větší počet druhů vyhynul a ostatní, mezi nimi i lysky, se vyskytují ve velmi nízkém počtu /Štanc, Štanclová in lit./. Při zpracování této práce, t. j. v roce 1985 nedosahoval počet hnízdicích lysek ani 10 % původního stavu před rokem 1982. V této práci se budeme zabývat pouze hnízdní biologii. Roční pohyby a tah jsme zpracovali v samostatné práci /Štanc, Štanclová 1983/.

ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ - UMÍSTĚNÍ HNÍZDA

Vyskytovala se na všech vodách. Na rybnících s menší výměrou dosahovala vyšší hustoty. Nejvyšší na rybnících s nízkou vegetací. Hnízda jsou umísťována po celé ploše porostů, především ale v jejich okrajích a nebo nedaleko nich. Často sývají bez většího krytu na vodě, mnohdy i na blátech v poloprázdném rybníce. Nejsou vzácné případy zahníždění v keřích a větvích stromů. Jsou nám známa i plovoucí hnízda, pohybující se podle směru větru po hladině rybníka. U velkých plch rákosin obsežují nejraději okolí tzv. "ok", t. zn. různě velká místa bez porostu hluboko uvnitř rákosin, kde hnízdí spolu s potápkou malou /Tachypterus ruficollis/

nacházející se ve hnízdě, ponechala bez povšimnutí. RICHEL a POHL /1975/ pozorovali okupaci hnízda potápky velké lyskou, která si zde postavila svoje hnízdo. Hnízdo potápky bylo ale pravděpodobně bez snůšky.

PŘÍCHOD, OBSAZOVÁNÍ HNÍZDIŠTĚ, STAVBA A VELIKOST HNÍZDA

Příchod na hnízdiště je vázán uvolněním hladiny rybníků od ledu /ŠTANCL, ŠTANCOVÁ 1983a/. Při tom lysky které se nejprve objeví, nejsou pouze místní ptáci, ale i ptáci protahující /viz i MELDE 1962/. Po prvních lyskách se dostaví na všechny rybníky s volnou hladinou houfně a v jeden den. Byzo po příchodu /podle doby přiletu/ začíná tvorba párů a boj o hnízdiště a dělba rybníka na jednotlivé hnízdní okrsky. Páry, které přiletí později, se musí spokojit zbylými hnízdišti. Pravděpodobně přicházejí do svých bývalých revírů a nebo do míst kde vyrůstaly a nebo o tato místa bojují, což není doloženo kroužkováním. V případě návratu většího počtu párů, se revíry zmenšují. Velikost je různá. Zjistili jsme na př. při hrázi o délce 200 m, ale téměř bez krytu 3, ale také 6 hnízd. Na téže vzdálenosti, při průměrné šířce porostů 10 m, do 7 párů. U velkých ploch rákosin se velikost revírů několikrát zvětší, asi 1 pár na tutéž délku.

Hnízda jsou stavěna většinou na místech s menší hloubkou vody a jsou zde stavěna přímo na dno. Při větší hloubce vody jsou stavěna mezi různé druhy rostlin, na větve stromů a keřů, na potopené větve a různé předměty pod hladinou a pod.

Průběh bojů, toku, svatebních her a pod. byl již dostatečně popsán v literatuře, proto zde tyto projevy rozebírat nebudeme /viz na př. HAVLÍN 1977, WAGNER 1962 a další/. Hnízdo je stavěno z materiálu, který je ponejvíce sbírán v okolí hnízda, výjimečně je přinášén ze vzdálenějších míst /obdobně i další euroři/. Stavby se zúčastňují oba partneři. Je to většinou poměrně velká stavba, závislá na místních podmínkách a je stavěna ze suchého /loňského/ materiálu. Teprve pozdější hnízda a hnízda, která používají již starší mláďata a samci jsou stavěna i z materiálu zeleného. Je zde použito hrubého materiálu, kotlinka je vystlána materi-

álem poněkud jemnějším, většinou ne stébly, ale listy rákosu. V místech, kde se rákos a orobinec nevyskytuje, je hnízdo z materiálu jemnějšího a není tak mohutné. V místech, kde stavějí ve větvích potopených ve vodě, jsou i tyto použity v základech a hrubé stavbě hnízda. Průměr hnízda 25 - 30 cm, v základech mohutnější a při vyšší stavbě může činit i více jak 50 cm. Výška nad vodou 17 - 60 cm /závisí též na kolísání hladiny rybníků/, část pod vodou někdy více jak 50 cm vysoká. Při větší hloubce vody, kdy hnízdo není stavěno na dno, do 25 cm. Kotlinka je spočátku 5 - 8 cm hluboká a 15 - 20 cm široká. Tvar a velikost se mění během doby hnízdění, v pozdější době zmizí úplně. Na hnízdo vede chodník, jehož délka se řídí výškou hnízda a někdy je i více jak 50 cm dlouhý. Známe 2 základní typy hnízd. Hnízda vrchem nekrytá a hnízda, nad kterými je z rostlin z okolí hnízda zbudována stříška.

ZAČÁTEK HNÍZDĚNÍ - POČET VAJEC

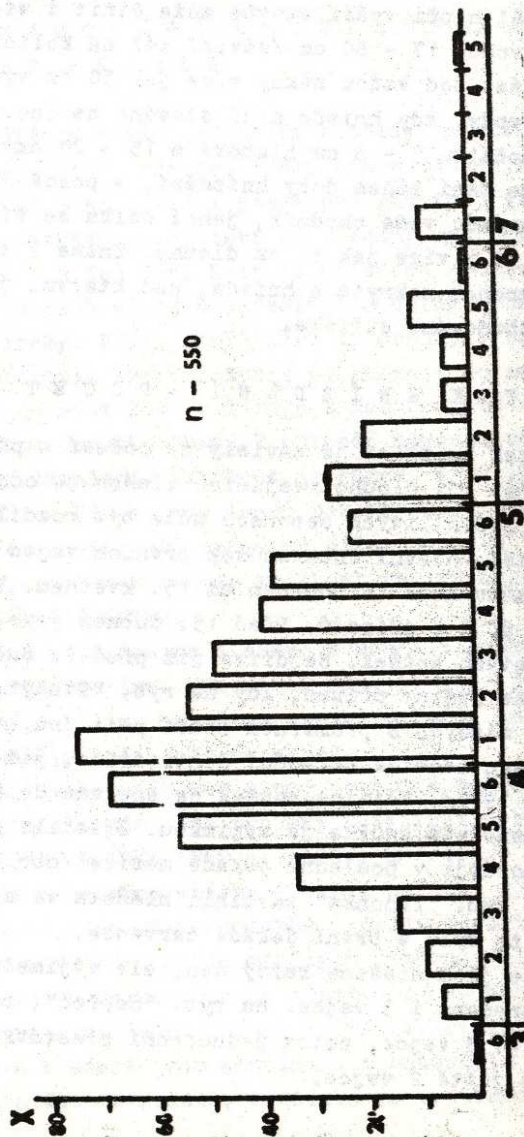
Začátek hnízdění je závislý na počasí a příchodu lysek na hnízdiště. Při dlouhotrvajících zimách je odsunut na pozdější dobu. V jednotlivých sezónách může být rozdíl 1 - 2 týdny, někdy i větší. Hlavní doba snůšek prvních vajec začíná v dlouhodobém průměru mezi 16. dubnem až 15. květnem. V našem materiálu to je v 60,5 % případů. Před 15. dubnem jsme zjistili pouze 6 % započatých snůšek. Nejdříve již před 1. dubnem. Zaznamenán byl pouze jediný případ, kdy na ryb. "Tichý" byla již 2.5.1953 rodinka mladých o průměrném stáří pěti dnů. Na jižní Moravě zjistil Hudec začátek hnízdění ještě dříve, již v polovině března /HAVLÍN 1977/. Většina snůšek je snešena do konce června. V červenci započatá snůška je výjimkou. Zjistili jsme ji pouze v 1,8 %. Nejpozději v poslední dekádě měsíce /obr. 1./ 12.9.1948 jsme na ryb. "Trhoňka" zastihli mláďata ve stáří 3 dnů. Na jižní Moravě to bylo v první dekádě července.

Vejce jsou snášena každý den, ale výjimečně mohou být ve 2. dnech snešena i 3 vejce: na ryb. "Sopřeč", ráno 28.4.1964 1 vejce, 29.4. 3 vejce, potom jednodenní přestávka a do 3.5. byla snešena ještě 2 vejce.

Počet vajec ve snůškách od 2 do 14, ale 2 a 14 vajec bylo zjištěno pouze v jednom případě. Nejvíce nalezených snůšek obsahovalo 7 vajec - 28,35 % a 6 vajec - 21,49 %. 81,07 % hnízd obsahovalo 5 - 8 vajec. Průměrný počet vajec na snůšku činil 7 kusů /tab. 2./.

V téměř roce bývá snůška pouze jedna, ale část párů zahnízdí i 2 x. Po zničení první snůšky následuje po několika dnech snůška náhradní. Hnízdo je postaveno nedaleko prvního, nebo je použito i hnízda prvního pro obě hnízdy. To je pouze opraveno. Náhradní snůšky mohou být již velmi brzy, začátkem května. Dne 3.5. 1981 bylo ve hnízdě v keři na ryb. "Nová Jílovka" 5 vajec, která byla později vybrána 9.5. jsme zde našli pouze 2 vejce. Lysky si nové hnízdo postavili těsně vedle starého a 12.6. se v něm vylíhla první 2 mláďata.

V těchto místech byla snůška lysky v roce 1979 začátkem května. Ta byla dětmi zničena a 17.5. zde zbylo jedno vejce a do

Obr. 1. Snášení prvního vejce.

Tab. 2. Počet vajec ve snůškách

Počet vajec	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Počet případů	1	3	18	70	87	114	55	29	12	9	2	2
			14	7	=	7,0						
			1	n	=	402						

Tab. 3. Velikost vajec

	místo	počet	mm	mm
Autor		120	52,90 x 36,41:	47,8-58,5 x 31,1-39,7
Havlín /1974/ ČSSR		194	52,24 x 35,88:	47,2-56,6 x 32,0-38,5
Wagner /1972/ okolí Lipska		278	53,14 x 36,70:	43,6-59,2 x 32,5-40,1
Porovnej též Makatsch	1974			

hnízdě byl vhozen velký kámen, který jsme odstranili. Hnízdo bylo potom opraveno a snešeno v něm nových 6 vajec. 3.6. se vylíhlo mládě z vejce z první snůšky, o které se potom staral samec. Mládě ale chodilo na hnízdo k samici. 13.6. se zde vylíhla první 2 mláďata ze snůšky náhradní. Všechna se potom zdržovala na jednom hnízdě a byla potom rodiči zdárně odchována.

Cizí vejce jsme ve hnízdě lysky našli pouze jednou na ryb. "Stará Jílovka". Bylo to vejce slípky zelenonohé /Gallinula chloropus/. Jednou jsme vejce lysky našli ve snůšce potápky malé /Tachybaptus ruficollis/.

ZTRÁTY

Dříve byla vejce lysek pravidelně vybírána ke kuchyňským účelům. To se v současné době téměř nikde již nedělá a vejce jsou k těmto účelům vybírána pouze výjimečně. Příležitostně ještě vejce lysek ničili myslivci, kteří v nich viděli konkurenta divokých kačken. Občas jsou vejce lysek vypleněna škodnou. Neoplozená vejce jsou zřídka. Největší ztráty vznikají při odchově mláďat. Zde působí mnoho vlivů, především však počasí. Za dlouhotrvajících deš-

řá a chladném počasí hyne mnoho mládat téměř u každé rodiny. Některá hynou již při líhnutí. Ztráty u námi pravidelně kontrolovaných hnízd: 3x byla zničena lidmi a 3x škodnou. Neoplozené vejce bylo pouze 1x 1, 1x bylo ve hnízdě vejce rozbito, 2x 1 a 1x 2 vejce byla vyhozena ze hnízda. 5x 1 a 1x 2 právě vylíhlá mládata byla mrtvá ve hnízdě. Mrtvá mládata ve stáří několika dnů, která jsme nacházeli v okolí hnízd, zde nemohou být zachycena přesně. Po vylíhnutí hyne nejvíce mládat do stáří 3 týdnů. V jednotlivých rocích činí ztráty celkově asi 20 až 60 %. Od roku 1983 činí ztráty na mladých více jak 90 %!

L Í H N U T Í A V Ý C H O V A M L Á Ď A T

Na hnízdě střídavě sedí oba rodiče po snešení prvních, někdy již prvního vejce. Podle toho se líhnou též i mládata. Většinou první 2 - 3 během několika hodin a další potom denně. V tom případě je na hnízdě 1 oschlé, 1 právě vylíhlé a nebo líhnoucí se a 1 dosti nakloubané vejce. Ihned po oschnutí opouští při vyrušení hnízdo. Nejsou ale ještě schopna se potopit. V prvních dvou dnech se potopí pouze do poloviny těla, ve stáří tří dnů dokáží již pod vodou plavat, zpočátku na nevelkou vzdálenost a na krátkou dobu. Později se pod vodou vzdalují i několik metrů od hnízda, ale brzy se k němu opět vracejí zpět. Rodiče se při tom s nimi zdržují v rákosí a nebo vyplují na hladinu a plovou kolem rušitele. Ţívají se při tom varovným hlasem. Při výchově se rodiče dělící mládata a každý se stará o polovinu. Mládata se stále vracejí na hnízdo. Později používají další jedno nebo i dvě hnízda. Někdy je použito i prázdných hnízd jiných druhů ptáků.

Na volné hladině rybníka neprobíhá konkurenční boj a může se zde zdržovat i více rodin poblíž sebe. Mládata jsou zde ale střežena před nebezpečím, ale mládata jiných druhů ptáků jsou napadána zřídka.

Až do dospělosti se mládata zdržují na hnízdišti a neopouští je ani v době výchovy mládat z druhého hnízdění. V srpnu se združují ve společná hejna a soustřeďují se na některý rybník v oblasti /ŠTANCL, ŠTANCOVÁ 1983a/.

Literatura

- Allester H., Kahl P., 1967: Blesshuhn als Eierräuber. Der Falke 14: 66.
- Borrmann K., 1969: Rothalstauchergelege vom Blesshuhn geplündert. Ibid. 15: 211.
- Havlín J., 1977: viz Hudec, Černý 1977.
- Heyder D., 1969: Blesshuhn plündert Haubentauchergelege. Ibid. 15: 390.
- Hudec K., Černý W. et. al., 1977: Fauna ČSSR - Ptáci II. Akademia Praha.
- Makatsch W., 1974: Die Eier der Vögel Europas. Díl I. Radebeul.
- Melde M., 1959: Über des Revier des Blässshuhns. Der Falke 6: 68 - 69.
- Melde M., 1962: Über einige Blesshuhnpopulationen im Kreise Kamenz. Ibid. 9: 255 - 259.
- Melde M., 1968: Über einige Blesshuhnpopulationen im Kreis Kamenz. Ibid. 15: 76 - 81.
- Richel A., Pohl H., 1975: Blessralle okkupiert Nest des Haubentauchers. Ibid. 21: 103 - 104.
- Štancl L., Štanclová H., 1983a: Roční pohyby a tah lysky černé /Fulica atra/ na rybnících v širším okolí Bohdanečska. Sborník VČ Pobočky ČSO v Pardubicích V: 13 - 24.
- Štancl L., Štanclová H., 1983b: Pozdní přilet potápky velké /Podiceps cristatus L./ a několik zajímavostí z jejího života. Zprávy MOS 41: 117 - 120.
- Štancl L., Štanclová H., in litt.: Dlouhodobé změny ve složení a hustotě osídlení ptactva "Bohdanečské kotliny" a širšího okolí. V tisku.
- Štancl L., Štanclová H., in litt.: Ptactvo Bohdanečska a okolí. V tisku.
- Wagner S., 1962: Über Verhalten und Brutbiologie des Blesshuhns /Fulica atra/. Beiträge zur Vogelkunde 7: 381 - 440.

Zusammenfassung

Die Brutbiologie der Bläzralle /*Fulica atra*/ im Bohdanečer Gebiet

Bis 1982 war die Bläzralle nicht nur die häufigste Ralle sondern überhaupt der häufigst auftretende Wasservogel am dem Bohdanečer Teichen und dem Teichen deren Umgebung. Ab 1945 stieg ihr Bestand ständig und erreichte 1982 mit einer Vermehrung um ein Drittel seinen Höchststand. 1982 kam es dann durch Botulismus zu einem Massensterben der Wasservogel, und seit dieser Zeit ist der Bläzrallenbestand sehr niedrig. 1985 sank die Anzahl der Brutvögel ungefähr auf 10% des ehemaligen Vorkommens ab.

Bläzrallen brüten vor allem am Rande der Rohrbestände. Ihre Nester legen sie an verschiedenen Pflanzen, Sträuchern und manchmal auch auf freier Wasserfläche /Tab. 1/ an. Die Entfernung der einzelnen Nester beträgt im Durchschnitt 30 m, manchmal nur 10 - 15 m und ausnahmsweise auch 5 m. Die Entfernungen zu Nestern anderer Vogelarten, z. B. Schwänen und Haubentauchern, können noch geringer sein.

Die Aggressivität der Bläzralle - oftmals übertrieben dargestellt - richtet sich vor allem gegen die eigene Art, und nur in unmittelbarer Nestnähe auch gegen Artfremde.

Nester, die sich im seichten Wasser befinden, sind direkt am Boden gebaut, in tieferem zwischen Pflanzen, Zweigen, trockenen Ästen usw. Das Nistmaterial wird größtenteils in unmittelbarer Nähe gesammelt. Trockenes Material wird dazu bevorzugt.

Das erste Ei legen sie hauptsächlich in der Zeit zwischen dem 16. April und dem 15. Mai /60,5%/, frühestens Ende März, spätestens Ende Juni und nur ausnahmsweise auch später /Abb. 1/. Anzahl der Eier: 2 - 14, größtenteils 5 - 8 /81,07% - Tab. 2/. Eiergröße: 52,90 x 36,41 mm /Tab. 3/.

Der Brutverlust ist gering, die Sterblichkeitsquote der Jungvögel aber groß, vor allem bei schlechtem Wetter. Der Gesamtverlust beträgt, je nach Jahr, 20 - 60%. Seit 1982 ist die Sterblichkeitsquote höher als 90%.

Hnízdění káně lesní (*Buteo buteo*) a zimní výskyt dravců na Choceňsku

Petr Voříšek

Početnosti některých druhů dravců je v poslední době věnována značná pozornost jak ze strany ornitologů, tak i veřejnosti. Mezi tyto druhy patří také káně lesní (*Buteo buteo* L.).

Výskyt káně lesní (*Buteo buteo* L.) i některých dalších dravců v okolí Chocně jsem začal zpracovávat od roku 1984. Sledoval jsem hnízdění i zimní výskyt a výsledky jsem zpracoval do SOC. Tento příspěvek je zkrácená práce SOC rozšířená ještě o výsledky pozorování ze zimy 1985/86.

Hnízdění káně lesní (*buteo buteo*)

Materiál a metodika

Zkoumané území se nachází přibližně mezi obcemi Sruby, Chocně, Hemže, Kosořín, Zálší, Vysoké Mýto a Slatina. Jeho rozloha je 47,1 km².

Vodní osou je řeka Tichá Orlice a Loučná a několik menších potoků. Z větších rybníků je zde rybník Zálešský (32,4 ha), Chobot (38,4 ha) a Betlém (12 ha). Spolu s několika menšími rybníky je celková plocha asi 1 km², což činí 2,1 % celkové rozlohy.

Nadmořská výška se pohybuje v rozmezí od 260 do 400 m, průměrná nadmořská výška je 330 m.

Většina území je intenzivně hospodářsky využívána.

Z celkové plochy 47,1 km² zaujímají lesní porosty včetně větších remízků asi 19,5 % (9,2 km²), zemědělská půda 53,3 % (25,1 km²), zastavěná plocha 11,9 % (5,6 km²), vodní plochy 2,1 % (1 km²) a zbytek jsou zemědělsky ani lesnicky neevidované plochy, které tvoří 13,2 % (6,2 km²) celkové rozlohy.

V lesních porostech převládají jehličnany - 72,8 % (smrk, borovice, modřín, jedle), listnáče (dub, buk, bříza, habr, jasan) tvoří 27,2 % lesa. Podíl lesa staršího 40 let je 63 % (5,8 km²), což je asi 12,3 % celkové plochy.

Při stanovování hnízdění hustoty jsem pracoval metodou přímého vyhledávání hnízd.

Pravděpodobná hnízdiště jsem si vytypoval již brzy na jaře a postupně jsem tyto porosty systematicky procházel. Informace o hnízdech jsem se snažil získat také od myslivců, ale většinou neúspěšně. Pouze F. Sedera mi poskytl údaje o některých hnízdech. K výstupu na hnízda jsem používal stupaček k česání semen jehličnanů.

Všechna zjištěná hnízdiště jsem zakreslil do mapy 1:25000, údaje o hnízdění bionomii jsem zaznamenal do záznamových kazet o stavu hnízdění podle PIKULY (1976).

Rozměry hnízd a obvod kmene jsem měřil krejčovským metrem nebo svinovacím kovovým pásmem; rozměry vajec posuvným měřítkem. Výšku hnízda jsem měřil buď provázkem při výstupu